

Проф. др Александар ЖИВОТИЋ
Филозофски факултет, Београд
Редовни професор, aleksandar.zivotic@f.bg.ac.rs

Нови правци спољне политике Југославије (1971–1980)

Апстракт: Муњевити рат на Блиском истоку 1967, брз пораз арапских земаља и нефункционалност Покрета несврстаних земаља у погледу заштите својих чланица од спољне агресије, а потом и неефективност Покрета на плану помоћи арапском свету, као и совјетска интервенција у Чехословачкој 1968, указивали су југословенској дипломатији да се на европској политичкој позорници етаблирао совјетски интервенционизам. Страхујући за сопствену националну безбедност, југословенски државни врх се определио за политику ширења постојеће основе спољне политике путем јачања концепта европске безбедности и стварања нових партнерстава на Блиском и Далеком истоку.

Кључне речи: Југославија, дипломатија, Блиски исток, Далеки исток, Совјетски Савез, Ирак, Авганистан, Северна Кореја

Краткотрајни рат на Блиском истоку 1967, брз пораз армија арапских земаља у сукобу с Израелом, спора и некохерентна реакција несврстаног света, као и одсуство ефикаснијих механизма помоћи арапским земљама, подстакли су југословенско државно вођство на размишљање о ефикаснијем начину заштите сопствене националне безбедности.¹ Совјетска интервенција у Чехословачкој, која је уследила свега годину дана касније, постојећи проблем југословенске спољне политике је суочила с новим изазовима.² Повратак интервенционизма на европској политичкој сцени захтевао је од Југославије нове одговоре. Из тог разлога се приступило процесу регулисања постојећих спорних питања на западним границама земље, јача-

1 О односу Југославије према рату на Блиском истоку 1967. и помоћи арапском свету, видети: Dragan Bogetić, Aleksandar Životić, *Jugoslavija i Arapsko-izraelski rat 1967*, (Beograd: ISI, 2010).

2 Опширније о односу Југославије према совјетској интервенцији у Чехословачкој, видети: Ljubodrag Dimić, „Pogled iz Beograda na Čehoslovačku 1968. godine”, *Tokovi istorije* 3–4/2005, 205–232; Jan Pelikan, *Yugoslavie a Pražsko jaro 1968*, (Praha: Univerzita Karlova, 2008).

њу постојећих партнерских веза у арапском свету и утврђивању присуства на Далеком истоку. Нормализација југословенско-совјетских односа после наглог компликовања, услед оштре југословенске кри- тике совјетске интервенције у Чехословачкој, поклопила се са успо- стављањем глобалне политичке атмосфере детанта, као и са све видљивијим опредељењем југословенског руководства да изгради нови модел националне безбедности у оквиру постизања паневроп- ске безбедности, створиле су повољну атмосферу у међусобним би- латералним односима. Присна сарадња остварена током блискои- сточне кризе 1973, као и совјетска подршка целовитости Југославије током „хрватског пролећа” 1971, ојачали су билатералне везе и отво- рили перспективу даљег развоја политичке, економске и војне са- радње.³ У том периоду трговина између двеју земаља је била у ста- лном порасту, што је умногоме допринело расту животног стандарда југословенског становништва.⁴

Средином 70-их односи Југославије и Совјетског Савеза превази- шли су очекивања из споразума постигнутих у периоду између 1971. и 1973. Непосредније совјетско инсистирање на детанту дало је Италији и Југославији могућност да после економског приближавања приступе решавању међусобних проблема и додатно ојачају билатералну са- радњу, али је са друге стране носило клицу потенцијалног отуђења, окретања индивидуалним интересима и отварања старих несугласи- ца. На том трагу је успостављен низ билатералних контаката, уз ста- лно јачање економских и културних веза. Обе стране су у Брежњевље- вом инсистирању на детанту виделе шансу да смире постојеће тензи- је, не само да започну процес даљег јачања економске сарадње, већ и да потенцијално смире тензије на сопственим границама путем по- кушаја налажења начина да се одржи мир у Европи. Иако је Италија припадала западном војном савезу, а Југославија била неутрална и со-

3 Опширније о главним правцима совјетске спољне политике у том периоду, видети: Андрей М. Александров-Агентов, *От Коллонтај до Горбачева*, (Москва: Междуна- родные отношения, 1994); Андрей А. Громько, *Памятное, II*, (Москва: Политиздат, 1988); Анатолий Добрынин, *Сузубо доверительно. Посол в Вашингтоне при шести президентах США 1962–1986. г.*, (Москва: Автор, 1997); Владимир Зубок, *Неудав- шаяся империя. Советский Союз в холодной войне от Сталина до Горбачева*, (Мос- ква: РОССПЭН, 2011); Анатолий С. Черняев, *Моя жизнь и мое время*, (Москва: Меж- дународные отношения, 1995).

4 Архив Југославије (АЈ), Фонд 837, Кабинет председника Републике (КПР), I-3-a/101-133, Белешка о разговору Ј.Б.Тита са потпредседником Владе и пред- седником ГОСПЛАН-а СССР-а Н.К. Бајбаковим, одржаном 9. децембра 1971. у Кара- ђорђеву; АЈ, 837, I-2/25, Информација о посети председника СФРЈ и председника Ј. Б. Тита СССР-у, 1972; АЈ, 837, I-3-a/101-145, Белешка о разговору председника Ре- публике Ј. Б. Тита и председника Савета министара СССР-а А. Косигина, одржаном 28. септембра 1973. године на Брионима; АЈ, 837, I-1/1020, Писмо Ј.Б.Тита Л.И. Брежњеву о ситуацији на Блиском истоку.

цијалистичка земља, потреба да се пронађе решење за очување одрживог модела националне безбедности, натерала је обе државе да оставе по страни своје дотадашње разлике и делују заједнички како би осигурале мир на спојеним границама. Југословенско-италијанска сарадња на локалном нивоу убрзо је уродила плодом. Међутим, изостао је подстицај на глобалном нивоу у виду договора двеју суперсила, као и иницијатива на европском нивоу која би обема земљама пружила сигурност и потврдила њихово уверење у исправност постојеће политике. Упркос регионалном настојању, дешавања на глобалном плану, попут сукоба између Индије и Пакистана и интензивирање непријатељстава у Вијетнаму, зауставили су преговоре и ограничили југословенско-италијанску иницијативу.

Почетак 1971. донео је интензивнију дипломатску акцију. После дугих разговора уследила је посета југословенског председника, Јосипа Броза Тита, Италији. Посети су претходили тајни разговори о међусобним проблемима који су дали ограничене резултате.⁵ Једна од тема разговора односила се на улогу великих сила у региону и посебно на растуће совјетско присуство на Медитерану. Југословенски председник је истакао да је присуство совјетске флоте директна реакција на присуство америчке и неки вид подршке арапским земљама после рата 1967. Он се zaloжио за повлачење флота велесила из Медитерана и предају бриге о безбедности Медитерана приморским земљама региона. Позитивно се осврнуо и на стабилизацију међународних односа на простору Европе, желећи имплицитно да укаже на значај југословенско-италијанских односа за мир и стабилност у региону, искористивши прилику да се дистанцира од политике суперсила на том простору.⁶ Италијански председник је изнео сличне ставове, желећи да укаже на неопходност још неког геста помирења са совјетске стране, без тражења формалног порицања доктрине ограниченог суверенитета. У суштини, сматрао је да треба сазвати конференцију о миру и безбедности у Европи и да би крајње решење било да се ради на постепеном елиминисању блоковске поделе на „Старом континенту”.⁷ Међутим, чланство Италије у НАТО-у и растуће заједничко европско тржиште нису омогућили Италији да усвоји концепт независније спољне политике. С тим у вези, Југославија је, као држава која није била блоковског карактера, имала посебан простор за самосталније деловање, нарочито у положају према Совјетском Савезу, у односу на који је обилато користила предности своје

5 АЈ, 837, I-3-б, Информације о поверљивом разговору о потенцијалном глобалном споразуму о спорним питањима.

6 АЈ, 837, I-2/48, Информације о тајним разговорима о потенцијалном глобалном споразуму са Италијом.

7 Исто.

дипломатије. Иако су практични разлози били релевантнији од идеолошких, југословенски председник је настојао да у разговорима са италијанским премијером Коломбом промовише активније учешће италијанских комуниста у влади, правдајући такав став уверењем да су италијански комунисти чврсте присталице принципа одвојених путева ка комунизму. Коломбо је, са своје стране, негирао ову могућност, мислећи да би њихово учешће у власти могло имати тешке последице на односе Италије и Совјетског Савеза. На тај начин би, по његовом мишљењу, совјетски утицај у Италији растао, што би у пракси превазишло италијанска очекивања везана за будући детант.⁸ Очигледно чекајући даљи развој ситуације, совјетска штампа није коментарисала Брозову посету Италији.⁹ Није било ни званичних реакција. Симболично, послата је порука Италијанима и Југословенима да Совјети не гледају благонаклоно на југословенско-италијанско зближавање.

Међутим, италијанска дипломатија је са своје стране страховала од могућег новог југословенско-совјетског зближавања. Италијански дипломатски представници су на основу доступних информација и написа у штампи закључили да се сарадња између Југославије и Совјетског Савеза одвија нормално. Италијански страх је био мотивисан првенствено разлозима безбедносне природе.¹⁰ По њиховом уверењу могућност југословенско-совјетског зближавања негативно би утицала на италијанске интересе у региону и потенцијално би довела совјетске војне снаге до граница Италије. Италијани су били забринути и због најављених заједничких маневара совјетских и мађарских војних снага.¹¹ Успостављена југословенско-италијанска сарадња по питању обостраног интереса за смањење тензија у Европи, као и у области међусобних билатералних односа, дала је у почетку значајне резултате. Међутим, ново југословенско-совјетско зближавање и све већи проблеми дефинисања међусобне границе, која је у име проналажења споразумног решења мотивисаног вишим циљевима остављена по страни, поново су почели да оптерећују међусобне односе. Током 1972. и 1973. десио се низ инцидената у редовној комуникацији, као и застој у потписивању међусобних споразума, уз веће инсистирање на решавању проблема граница. То је резултирало поновним отварањем старих спорова који су на тренутак били заборављени. Суштински, радило се о прологу сукоба који је започео 1974. и претио да Југославију и Италију доведе у ратно стање.

8 АЈ, 837, I-2/48, Белешка о разговорима председника Тита и премијера Коломба у Риму, 26.3.1971.

9 АЈ, 837, I-2/48, Реакције штампе на посету председника Тита Италији.

10 АЈ, 837, I-5-6, Извештај ДСИП-а, 11.6.1971.

11 Исто.

Совјетски утицај на ток југословенско-италијанског детанта био је вишеструк и значајан. Совјетска посвећеност глобалној политици детанта утицала је на обе земље и њихове односе. Комплементарност совјетске привржености тој политици, југословенска блискост са Совјетима и криза у југословенско-италијанским односима 1967, нису наговештавали успех ових напора, али је совјетска интервенција у Чехословачкој убрзала југословенско-италијански детант. Обе стране су сматрале да би међусобном сарадњом могле да ојачају сопствену националну безбедност, услед евентуалне опасности од совјетске оружане претње. Југославији је био потребан снажан савезник на Медитерану, а Италији савезник који би дубином њене територије и стабилношћу геостратешког положаја потенцијално отклонио директну совјетску опасност са италијанских граница. Касније Брежњевљево залагање за детант у светским размерама, пуна нормализација односа са Југославијом и успостављање ближих контаката са Италијом, резултирали су јачањем италијанско-југословенских односа, али је самостално унапређење односа између двеју земаља посредно утицало на ширење уверења да се више не доживљавају Совјетски Савез и његово регионално присуство као претња. Уместо тога, на СССР се гледало као на важан фактор стабилности, а самим тим и као на силу која је од потенцијалне опасности постала партнер на будућем путу ка европској колективној стабилности и сарадњи.¹²

Совјетско руководство је нарочито било заинтересовано за одржавање стабилних односа са Југославијом. Посебно је Десети конгрес СКЈ оцењен у Москви као важан корак ка „процесу консолидације СКЈ” и битна прекретница у „зближавању гледишта СКЈ и КПСС”.¹³ У децембру 1975. југословенски државни секретар за иностране послове, Милош Минић, и совјетски министар иностраних послова, Андреј Громико, потврдили су блискост ставова двеју земаља по свим међународним питањима, уз чврсто исказивање жеље да се у наредним данима наставе редовне међусобне консултације. Минић је након посете оценио да детант и даље представља дугорочан курс совјетске спољне политике. Званични Београд је такође био задовољан стварањем другачије слике о Југославији у совјетској јавности, кроз разноврсније и богатије информисање у штампи која се, према оценама југословенских дипломата, све јасније удаљавала од раније често присутне отворене критике и јавног изражавања резерве према југословенском

12 Опширније о совјетском утицају на југословенско-италијански детант, видети: Aleksandar Životić, „The Soviet Union and Yugoslav-Italian Détente (1968–1973)”, in: *Italy and Tito's Yugoslavia in the Age of International Détente*, editor Massimo Bucarelli, (Berlin: Peter Lang, 2015), 37–49.

13 AJ, 837, 1–5–6/99–27, О неким питањима совјетског погледа на садашњу политику СКЈ и став према њеној политици.

друштвено-политичком систему, а посебно према главним правцима југословенске спољне политике.¹⁴

Гледано из совјетског угла, стабилни односи са Југославијом били су саставни део новопрокламоване спољнополитичке стратегије која се убрзано кретала ка интензивирању присуства у међународним односима и неминовно глобалном совјетском интервенционизму. Са совјетског становишта, пораз САД у Вијетнаму, слом португалског колонијализма у Африци и први знаци „хроничне кризе западног капитализма“, услед заоштрене нафтне кризе, сведочили су о променама које су ишле у корист дуго очекиване и прижељкиване „револуционарне“ трансформације у свету, што би засигурно променило однос снага са Западом у корист Совјета. С друге стране, политика СССР-а у Европи достигла је врхунац Хелсиншким актом у августу 1975.¹⁵ С тим у вези, у Кремљу је владало тријумфално расположење које је у основи било засновано на резултатима Хелсиншке конференције који су виђени као формална потврда совјетске сфере ексклузивног утицаја у послератној Европи и могућност преусмеравања фокуса совјетске спољне политике ка земљама Трећег света.¹⁶ Успешна совјетска интервенција на Рогу Африке уверила је партијско руководство у Москви да је Совјетски Савез учврстио свој положај глобалне силе која је суверено могла да наступа као суштинска алтернатива САД.¹⁷ Из тог разлога детант је доживљавао озбиљну кризу, а појавом растућег антисовјетског става у америчкој политици и значајнијим успоном неоконзервативаца који су постајали све гласнији у оспоравању политике договора са Кремљом, читав процес је запао у кризу. Фордова администрација је наставила преговоре са Совјетским Савезом, али с видљивим недостатком преговарачког капацитета, након политичког краха Никсонове администрације.¹⁸

Истовремено се отварао и нова перспектива југословенске спољне политике на Далеком истоку. У склопу активнијег приступа спољној политици и настојања да се прошири постојећа база билатералних односа, севернокорејски званичници су у више наврата испољили жељу за приближавањем Југославији. Убрзо је утихнула осуда

14 АЈ, 837, I-5-6/99-27, Минићев разговор у Москви, 1975.

15 Конференција о европској безбедности и сарадњи је почела 3. јула 1973. у Хелсинкију и настављена у Женеви од 18. септембра 1973. до 21. јула 1975. Завршена је 1. августа 1975. у Хелсинкију.

16 Ljubodrag Dimić, *Između istoka i zapada. Jugoslavija, velike sile I pitanje bezbednosti u Evropi 1945-1975*, (Beograd: Filip Višnjić, 2022), 321-328.

17 АЈ, 837, I-5-6/99-27, О неким питањима совјетског погледа на актуелну политику СКЈ и однос према овој политици.

18 Опширније о југословенско-америчким односима у доба детанта, видети: Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u doba bipolarnog detanta 1972-1975*, (Beograd: ISI, 2015).

југословенске спољне политике и општег политичког курса југословенских комуниста која се до тада могла видети на страницама севернокорејске штампе и чути од стране званичника НДР Кореје. Дошло је и до неколико протоколарних сусрета југословенских и севернокорејских дипломата. Сам генерални секретар Радничке партије Кореје, Ким Ил Сунг, изјављивао је у разговорима с источноевропским лидерима да су у прошлости учињене одређене грешке према Југославији и да ће он са своје стране учинити да дође до позитивних промена у међусобним односима. До конкретних потеза је дошло у новембру 1970, кад је Пјонгјанг посетила једна југословенска дипломатска делегација. До сусрета је дошло посредовањем румунске дипломатије која се налазила у блиским везама с Југославијом након августовских дешавања 1968. Посебан импулс међусобном зближавању је дала југословенска подршка изјави владе ДНР Кореје из августа 1970, којом је тражено повлачење америчких и других страних трупа из Кореје, распуштање Комисије Уједињених нација за обнову и уједињење Кореје, позивање делегације ДНР Кореје у Уједињене нације кад се расправља о ситуацији у Кореји и окончање разматрања корејског проблема у органима Уједињених нација на бази извештаја Комисије за обнову и уједињење Кореје. Севернокорејски званичници су истицали захвалност Југославији на подршци и износили своје уверење да теже успостављању редовних дипломатских односа који би у почетку били отворени размана посета политичких, партијских и економских делегација, што би представљало увод у развијање ширих веза између две земље. Са стране ДНР Кореје је постављен услов Југославији да, уколико жели развој односа с ДНР Корејом, не призна Јужну Кореју чија јевлада сматрана „марионетским режимом”. Управо око тог проблема је дошло и до међусобних несугласица јер је југословенска страна одбијала сваку врсту условљавања, посебно ако се има у виду да њена влада није имала никаквих ни званичних, ни незваничних веза с представницима Јужне Кореје. Такво понашање севернокорејских представника је сматрано непромереним и тражено је од њих да повуку такав став, што је у пригодној форми и учињено. Југословенска страна је била спремна за успостављање ближих веза, али је имала одређене резерве проистекле превасходно као реакција на став севернокорејских званичника који су побољшање односа настојали да прикажу као последицу промене југословенске политике према тој земљи, док је севернокорејско инсистирање на постепености тумачено као изванредан отклон и сумња према југословенским намерама. Зато је на југословенској страни одлучено да се иницијатива у даљем току разговора препусти севернокорејској страни. Југословенска дипломатија је заступала становиште да треба пружити подршку независном спољнополитичком курсу ДНР Кореје и њеном предлогу за уједињење земље мирним пу-

тем, као и настојању њене владе да се отвори према свету и добије шире политичко и дипломатско признање.¹⁹

Посебан импулс сарадњи између Југославије и Северне Кореје дале су посете на највишем нивоу – Ким Ил Сунга Југославији и Јосипа Броза Тита Северној Кореји. Ким Ил Сунг је посетио Југославију у јуну 1975. Он је лични контакт с југословенским председником желео да искористи у сврху промовисања већ познатих начела севернокорејске спољне политике и настојања да се за спровођење такве политике осигура међународна подршка. Од Јосипа Броза је тражена подршка за приступање ДНР Кореје Покрету несврстаних земаља, при чему је истицао постојање подршке дела источноевропских земаља, али и противљење СССР-а. Своје настојање да се прикључи несврстанима је објашњавао потребом јачања социјализма у земљи, јачања утицаја у Јужној Кореји и ширења веза са социјалистичким и несврстаним земаљама. С југословенске стране је обећана подршка на путу приступања несврстанима. Испољено је интересовање за успостављање сарадње и на војноекономском плану, односно за набавку појединих средстава наоружања и војне опреме у Југославији. На војном плану југословенске званичнике је занимало како је Северна Кореја организовала систем територијалне одбране и да ли би се њихова искуства могла користити у југословенској пракси, с обзиром да је развој те компоненте југословенских оружаних снага започео под утиском совјетске интервенције у Чехословачкој 1968.²⁰ На маргинама сусрета двојице државних и партијских лидера дошло је и до разговора појединих чланова делегација задужених за разматрање одређених билатералних питања. Констатована је потреба за развојем сарадње, одређени су правци даљег развоја, али су објективне тешкоће, попут географске удаљености, некомпатибилности привредних система, непостојања економичних саобраћајних веза и отежавајућих међународних фактора, чиниле да договорена сарадња често остане у сфери прокламованог. Пре конференције несврстаних земаља у Коломбу 1976, на коме је Северна Кореја требало први пут да учествује, севернокорејски министар иностраних послова се у Београду срео с Титом како би се упознао с југословенским искуствима и још једном замолио југословенског председника, као оснивача Покрета несврстаних и политичку фигуру од посебног угледа и ауторитета у несврстаном свету, да утиче на побољшање положаја Северне Кореје и афирмацију њених политичких

---

19 Опширније о односима између Југославије и ДНР Кореје: Aleksandar Životić, „Rapprochement between the Balkan and Korean Peninsula. Yugoslavia and Democratic People’s Republic of Korea (1970–1980)”, in: *Korean Peninsula—Traditions, Culture, Historical perspectives*, editor Kim So Young (Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 2017), 98–106.

20 АЈ, 837, 1–3–а/61–7, Посета председника ДНР Кореје Ким Ил Сунга.

идеја. Истицао је заинтересованост Ким Ил Сунга за афирмацију и јачање самог Покрета.²¹ То је јасно сведочио о правцима спољне политике Северне Кореје, али и о међународном угледу Југославије и њеног председника у том делу света.

Јосип Броз је у узвратну посету ДНР Кореји дошао у августу 1977. До посете је дошло након више одлагања и усаглашавања програма и термина. После повратка Ким Ил Сунга из Југославије, са севернокорејске стране је више пута инсистирало да југословенски председник посети њихову земљу. На крају је одлучено да до Брозове посете ДНР Кореји дође у склопу велике далекоисточне турнеје која је обухватала посете Совјетског Савеза Далеком истоку, Кини и Северној Кореји. Југословенски председник је дочекан с посебним почастима које су превазилазиле протоколарне оквире. Поред званичних разговора, у његову част су били приређени и приједи, митинг пријатељства, концерти, различити уметнички програми, излети у унутрашњости земље. Тој посети се с југословенске стране приступало као посети социјалистичкој и несврстаној земљи којој треба пружити подршку на плану афирмације њене међународне позиције, јачања њене несврстане оријентације и захтева за мирољубиво уједињење земље. Од посете се очекивало и да иницира даље јачање свеукупних односа између две земље.²² Током разговора је истицана идентичност погледа на главне токове и проблеме међународних односа, као и обострано задовољство темпом развоја билатералних односа на политичком, партијском, економском, војном и културном плану.²³ Са севернокорејске стране је изражавана захвалност југословенском председнику на његовој иницијативи која би имала за циљ успостављање неформалних контаката с представницима Јужне Кореје на неком нижем нивоу.²⁴ Од југословенске стране је очекивана активнија подршка на промоцији севернокорејског програма уједињења две Кореје.²⁵ Након повратка Јосипа Броза из ДНР Кореје уследио је талас посета југословенских партијских, културних и уметничких делегација тој земљи.²⁶ На политичком плану Југославија је 1979. јавним путем пружила пуну подршку иницијативи ДНР Кореје за започињање разговора с представницима Јужне Кореје о регулисању спорних питања и уједињењу земље. С југословенске стране је нарочито похваљено то што Северна Кореја по први пут није условила наставак разговора повлачењем америчких трупа с простора Јужне Кореје.²⁷ Смрт југословенског председника Јо-

21 АЈ, 837, I-3-a/61-8, Пријем министра иностраних послова Хо Дана.

22 АЈ, 837, I-2/70-2, Посета Ј. Б. Тита ДНР Кореји.

23 Исто.

24 АЈ, 837, I-5-b/59, Информација ДСИП.

25 АЈ, 837, I-5-b/59, Анализа ДСИП.

26 АЈ, 837, I-3-a/61-11, Посете делегација ДНР Кореје.

27 АЈ, 837, I-3-a/61-13, Посета министра иностраних послова ДНР Кореје.

сипа Броза маја 1980. је на извештан начин успорила динамичне политичке везе између Југославије и Северне Кореје. Иако је интензитет билатералне сарадње током наредне деценије био на високом нивоу, недостатак некадашњег Брозовог утицаја је, уз измењене међународне прилике, утицао на ограничене домете међусобне сарадње.

У исто време су и промене на Блиском истоку наговештавале нове хоризонте југословенске спољне политике. Након смрти Гамала Абдела Насера 1970. уследило је постепено приближавање Арапа западном свету. Окретање Југославије европској политици, као и почетак блискоисточних мировних преговора уз посредовање Сједињених Држава, довели су до убрзаног повлачења Југославије из региона, уз упорно заступање интереса арапских земаља на међународним форумима. Насерова смрт и долазак на власт његовог блиског сарадника Садата, Садатово „флертовање” са СССР-ом, а потом и са САД, условили су удаљавање Југославије од Египта и оријентацију на Ирак, са којим је развила блиске војне и економске везе. Место Египта као главног партнера у арапском свету убрзано је заузимао Ирак.

У наредном периоду до почетка 1979. нов ирачки режим је ојачао сопствену позицију, претворивши владајућу БААС партију у неприкосновеног лидера с апсолутним унутрашњим политичким монополом у земљи. Иако је утицај БААС партије био апсолутно одлучујући, није заведен једнопартијски систем, већ је извештан простор остављен и за деловање Фронта прогресивних снага, који је обухватао две курдске партије, демократску и револуционарну, као и комунистичку партију Ирака. Иако су те партије имале своје представнике у влади, њихов значај и утицај су били ограничени. Те партије нису могле да оснивају своје ћелије у војсци, полицији, омладинским организацијама. Курдске партије нису уживале потребан углед у курдском народу, а ирачки комунисти су били под снажним совјетским утицајем. Влада је у потпуности заокружила процес национализације банака, нафте, крупне индустрије, саобраћаја и спољне трговине и завршила процес аграрне реформе. Приватна иницијатива је остављена и сачувана само у оном обиму који није био у могућности да угрози постојећи друштвени поредак. Велика пажња је посвећена изградњи и савременом опремању оружаних снага које су постале један од најчвршћих стубова и ослонаца постојећег режима. Изградња модерне армије је била праћена и посебним јачањем полицијског апарата који је у условима непостојања устава, парламента и других демократских институција имао посебан значај у земљи. Мада је споља деловао изузетно чврсто, ирачки режим се суочавао с низом унутрашњих политичких проблема. Иако се курдско питање наизглед чинило решеним, оно је ирачким властодршцима задавало огромне главобоље. Посматрано с аспекта југословенских дипломатских оцена и прогноза, други унутрашњи извор нестабилно-

сти земље се налазио у тензијама између шиита и сунита, с обзиром да су се у самом државном апарату на већини утицајних положаја налазили сунити, што је оцењивано остатком и последицом раније конзервативне исламске праксе.²⁸

На економском плану ирачка влада се посебно посветила јачању и унапређењу производње нафте. У посматраном периоду Ирак је успео да се уздигне до шестог места на светској лествици производње нафте, производивши укупно око 110 милиона тона нафте, годишње остварујући приход од око 9 милијарди америчких долара. Бруто национални производ је износио око 20 милијарди долара у 1978, односно близу 2.000 долара по глави становника. Истовремено су годишње инвестиције износиле око 10 милијарди долара и реализоване су углавном преко јавног сектора. Инвестиције су биле усмерене ка изградњи неопходне инфраструктуре и развоју индустрије и пољопривреде. Огромне своте новца су трошене на опремање и модернизацију оружане силе, школовање војног кадра и развој капацитета домаће војне индустрије.²⁹

У погледу спољне политике, Ирак се оријентисао ка јачању своје позиције унутар арапског света, као и снажење међународне афирмације кроз Покрет несврстаних. Посебан интерес је исказиван за нормализацију односа са суседним земљама и земљама у непосредном окружењу. Ирачка улога у арапском свету је посебно била ојачана нормализацијом односа са Сиријом. Питању регулисања односа са Сиријом је придаван велики значај. Потписан је низ споразума у циљу решавања нагомиланих проблема у односима између двеју земаља, што је Југославија са своје стране поздрављала, изражавајући извесне резерве у погледу развоја ирачко-сиријске сарадње, имајући у виду низ наталожених проблема у њиховим међусобним односима. Гледано с југословенске стране, ирачко истрајавање на радикалном концепту решења блискоисточне кризе је представљало забрињавајућу тенденцију, с обзиром да се већина арапских земаља посветила политици налажења решења мирним путем. Југословенске дипломате су у контактима с ирачким званичницима стекле утисак да званични Ирак сматра рат јединим средством решења конфликта и да Израел треба да уступи своју територију за стварање палестинске државе. Позитивно је оцењиван нов талас зближавања са суседним арапским земљама. Сматрало се да се ради о изнуђеном потезу услед израженог страха због развоја ситуације у И-

28 Александар Животић, „Југославија, Ирак и арапски свет 1959–1979”, у: *Југословенско-ирачки односи 1955–1979*, уредник Миладин Милошевић, (Београд: Архив Југославије, 2015), XXX–XXXII.

29 АЈ, 837, I–3–а/40–13, Белешка о разговору председника Савезног извршног већа Веселина Ђурановића са чланом Савета револуционарне команде ирачке БААС партије и министром трговине, Хасаном Алијем, 13.11.1979.

рану. Нарочито се страховало од могућег интервенционизма великих сила и њиховог покушаја посезања за богатим ирачким изворима нафте услед могуће кризе већих размера. Зато је званични Ирак инсистирао и на снажењу економских односа земаља у региону и повећању цена сирове нафте. У погледу ширих унутарарапских веза Ирак је ојачао односе са ПЛО, пруживши јасну подршку њеном лидеру Арафату, док је, услед ирачких критика политике египатског председника Садата у погледу путева налажења решења блискоисточне кризе, дошло до прекида ирачко-египатских односа.³⁰

Југословенску страну је охрабривало ирачко истрајавање на политици несврстаности као трајној доктринарној оријентацији ирачке спољне политике. Ирачко виђење несврстаности као извора националне безбедности и трајног стратешког опредељења је наилазило на југословенске похвале и подршку. Посебно је поздрављано ирачко појачано интересовање за рад Покрета несврстаних, као и промена става према суштини самог Покрета, уз одустајање од дотадашњег инсистирања на подели несврстаних земаља на социјалистичке и прогресивне на једној страни и на носиоце Покрета и конзервативне на другој страни. Из југословенског угла позитивну промену у ирачкој спољној политици је представљала и промена односа према Совјетском Савезу с којим је Ирак имао уговор о пријатељству и сарадњи. Ирак је након неколико иступа комуниста у ирачкој армији и иступа ирачких комуниста на конгресу комунистичких партија блискоисточних земаља заузео другачију позицију у односу на Совјетски Савез, јасно подвлачећи да неће трпети совјетско мешање у унутрашњи живот земље. Главни ирачки интерес у сарадњи са Совјетима је био усмерен ка војној сарадњи, у циљу опремања своје армије модерним наоружањем и војном опремом, и привредној, у циљу изградње сопствене индустрије. С југословенског становишта, ситуација у којој Ирак није имао дипломатске односе са САД, али су САД биле његов најзначајнији спољнотрговински партнер, сматрана је парадоксалном. У односу према западном свету посебан интерес је исказиван за сарадњу у циљу обезбеђивања савремене технологије и опреме, првенствено с Француском, као најприхватљивијом западном земљом, док су постепено интензивирани и односи са Италијом, Шпанијом и низом латиноамеричких земаља, а убрзано је развијана и економска сарадња с Јапаном.³¹

Средина 70-тих година је донела и снажну експанзију југословенско-ирачких односа на политичком плану. Блискост политика двеју земаља се темељила превасходно на заједничком опредељењу за раз-

30 АЈ, 837, I-5-b, Подсетник о југословенско-ирачким односима.

31 АЈ, 837, I-4-a/35, Забелешка о разговору председника Републике Јосипа Броза Тита и председника Републике Ирака Садама Хусеина вођеном 31. августа 1979. у 18 часова у Хавани.

вијање политике несврстаности, сличности погледа на суштину главних међународних проблема, заједничким наступима у оквиру Покрета несврстаних и подударности ставова по питању глобалних проблема развоја. Пут ка међусобном политичком приближавању је водио преко сусрета на највишем нивоу. Југославију је у два наврата, 1974. и 1976, посетио потпредседник ирачког Савета револуционарне команде, Садам Хусеин, који се у Југославији сусрео с председником Јосипом Брозом Титом. Његови сусрети у Југославији на највишем нивоу су дали посебан подстицај развоју сарадње између двеју земаља. О различитим видовима сарадње са Ираком разговоре су водили Стане Доланц, Милош Минић, Фрањо Херљевић, Никола Љубичић и Џемал Биједић, што је са југословенске стране дало посебан импулс развоју појединих аспеката југословенско-ирачких односа. Том приликом је успостављена или продубљена сарадња између двеју водећих партија, низа југословенских и ирачких друштвених организација, као и културних и спортских удружења и савеза.³²

Општи напредак билатералних односа је забележен и на економском плану. Проблеми међусобне економске сарадње су у наредним моментима, услед свеопштег напретка односа између двеју земаља, доживели свој пун замах. Југославија се у погледу увоза нафте у знатној мери оријентисала на увоз из Ирака. Годишње је из те земље набављано око 5 милиона тона нафте, што је представљало укупно половину југословенског увоза тог енергента. Услед изузетно блиских политичких односа, ирачка страна је Југославији испоручивала нафту на бази кредитног аранжмана, а то је за Југославију која се крајем 70-тих година налазила на прагу економске кризе представљало снажну подршку и подстицај. Управо та околност је пресудно утицала на југословенску оријентацију за куповину нафте у тој земљи. Тиме су отворене и посебне могућности за развој робне размене између Југославије и Ирака. Укупна робна размена је достигла ниво од 683 милиона долара у 1978. Ипак, нагло југословенско опредељење за увоз нафте из Ирака утицало је и на промену односа југословенског и ирачког удела у општој размени између двеју земаља. До тада традиционална југословенска доминација је сад прешла на ирачку страну. Наиме, југословенски извоз је износио 158 милиона, док се увоз попео на 525 милиона долара. У апсолутним вредностима југословенски извоз на ирачко тржиште је у периоду између 1974. и 1978. упетостручен. Више од 95% југословенског увоза из Ирака је отпадао на увоз нафте. То је био главни разлог југословенског дефицита у спољнотрговинској размени с Ираком. Остатак југословенског увоза се односио на урме и сирову

32 Александар Животић, „Југославија, Ирак и арапски свет 1959–1979“, у: Југословенско-ирачки односи 1955–1979, уредник Миладин Милошевић, (Београд: Архив Југославије, 2015), XX–XXII.

кожу, на чему је Ирак посебно инсистирао. Платни дефицит с Ираком је донекле покриван неробним приливом од саобраћаја и зарада југословенских фирми и радника у Ираку.³³

По обиму учешћа југословенских предузећа у инвестиционим радовима Ирак је средином 70-тих година избио на прво место листе југословенских партнера. Укупан обим инвестиционе сарадње и ангажовања југословенских фирми у Ираку је процењиван на око 2,2 милијарде долара. Велики број објеката је пројектован и изграђен од стране југословенских фирми, уз испоруке одређених роба, материјала и технологија. Посебну специфичност у оквиру тог типа југословенско-ирачке сарадње представљала је чињеница да је више од половине укупне вредности југословенског учешћа у грађевинској индустрији Ирака спадало у домен војно-економске сарадње. Инвестициона сарадња се одвијала и у области пољопривреде, бродоградње, испорука целокупних постројења и монтажних радова. Југословенска грађевинска предузећа су учествовала у пројектовању и изградњи најзначајнијих инфраструктурних објеката у Ираку – агроиндустријског комплекса Дуђеила, хидроелектране Хемрин, далековода, лука, пристаништа, трафо-станица, зграде БААС партије, истраживању подземних вода, бушењу нафте, изградњи хотела и бунара, подизању мостова и грађењу комплекса војних фабрика. Са ирачке стране су углавном долазиле похвале за југословенско ангажовање, али је било и неспоразума услед кашњења у роковима завршетка објеката или у погледу договорених рокова испорука појединих роба. Често је био изражен и проблем неконкурентности југословенске привреде на ирачком тржишту, али и некоординисаног наступа југословенских предузећа, уз неретка иступања на бази моменталних интереса. Код таквих интереса осећало се одсуство озбиљније координисаног приступа који је гарантовао и виши степен конкурентности и бољу зараду на ирачком тржишту које је временом постајало све захтевније.³⁴

На тај начин крајем 70-тих година односи између Југославије и Ирака су достигли свој врхунац. Заједничко заступање универзалних начела Покрета несврстаности, плурализам истих политичких интереса, али и обостране економске тежње за чврстим партнерством, водили су ка успостављању замашне и разгранате економске сарадње, базиране превасходно на извозу ирачке нафте у Југославију и наступу југословенских грађевинских фирми у Ираку на пословима пројектовања и изградње кључних инфраструктурних објеката. Значајан сегмент сарадње између двеју земаља се тицао и војне сарадње, као специфичног поља на коме су се преплитали политички и економски интереси две земље.

33 АЈ, 837, I-5-b, Информација о Ираку и југословенско-ирачким односима 1979.

34 Исто.

Ипак, крај 70-тих година је носио са собом и нове изазове у погледу односа са Совјетским Савезом. Последња посета Јосипа Броза Тита Совјетском Савезу од 16. до 21. маја 1979. имала је за један од циљева смањење совјетских притисака уочи Хаванске конференције и спречавање даљег ширења кубанских позиција у несврстаном свету. Уз супротстављене ставове о Кини, Брежњев је изразио забринутост због развоја догађаја у Покрету несврстаних, где је, по његовим речима, било покушаја да се „оклевета Куба” и да се Вијетнам искључи из Покрета. Од Тита је тражено да спречи такве интриге. Разлике између несврстаних није измислио Совјетски Савез, веровао је Брежњев, већ их је „наметнуо сам живот”.³⁵ Главна југословенска оцена посете била је да се Совјетски Савез уверио у решеност Југославије да брани принципе своје спољнополитичке оријентације, а позитивне реакције у свету после посете, у том погледу, сматране су потврдом даљег јачања међународног положаја Југославије.³⁶ Ипак, ставови совјетског руководства оцењивани су као последица интереса једне од великих сила због којих ће совјетска и југословенска политика увек бити у сукобу. Као и сви претходни сусрети Јосипа Броза и Брежњева, њихов последњи сусрет је одржан у атмосфери крајње отвореног разговора током којег су размотрени бројни супротстављени ставови, уочене политичке разлике, али и изражено својеврсно разумевање међу комунистичким лидерима. Броз се вратио у Београд са низом нових сазнања која су на неки начин надограђивала постојећа искуства стечена током ранијих контаката са Брежњевом и Совјетима. Он је чврсто веровао да ће, и поред исказаних отворених разлика, југословенско-совјетски односи у наредном периоду бити мирнији. Оценио је да интересовање Москве за унапређење и даљи развој међусобних односа произилази из значаја лидерске улоге коју Југославија има у несврстаном свету. Отуда је стекао чврст утисак да Југославија ни под којим условима не сме да уступи своју водећу позицију у несврстаном свету другима на предстојећем самиту несврстаних у Хавани, јер то дугорочно не би значило само губитак постојећег статуса, него и губитак интересовања великих сила за његову стабилност. Још једно важно сазнање са којим се југословенски лидер вратио у Београд заснивало се на дубоком уверењу да су на совјетској страни коначно схватили да не могу ни на који начин да промене кључне југословенске ставове, како на унутрашњој тако и на спољнополитичкој страни, које је он сматрао веома добрим за укупни стратешки по-

35 АЈ, 837, I–2/75, Стенографске белешке разговора Председника Републике и председника СКЈ. Ј. Б. Тита и генералног секретара ЦК КПСС и председника Президијума Врховног совјета СССР Л.И. Брежњева, одржаног 17. и 18. маја 1979. године.

36 Marko Orlandić, *U predvečerje sloma. Sjećanja jugoslovenskog ambasadora u Moskvi 1979–1982*, (Podgorica: Pobjeda, 2002), 143–159.

ложај земље. Упозорио је своје најближе сараднике да увек имају на уму да Совјетски Савез на сва кључна питања гледа са позиције велике силе, а да ће се Југославија у будућности сигурно суочити са њима, водећи своју несврстану спољну политику. Осврћући се на своје вишедеценијско искуство, упозорио је да у односима са Совјетима никада не треба чекати предуго, већ да контакте треба стално подстицати како би се навикли на чињеницу да је југословенска политика реалност коју једноставно треба прихватити. У односу на самог Брежњева, Броз је био уверен да је његово здравствено и радно стање изузетно ограничено и да због тога треба помно пратити промене у његовом окружењу. Страховао је да су сви његови сарадници „тврђи“ од њега и да ће због тога бити много неизвесности у погледу спољнополитичког курса будућег совјетског руководства.³⁷

Конференција Покрета несврстаних у Хавани, одржана од 3. до 9. септембра 1979, није резултирала променама којима су се кубанска и совјетска политика надале. Документи самита потврдили су основне принципе Покрета, а нису променили суштину принципа на којима се Покрет заснивао од почетка 60-их година.³⁸ Првобитни „револуционарни“ наступ радикалних земаља окупљених око Кубе завршио се превлашћу умеренијих струја формираних око Југославије. Тито је био задовољан резултатима Конференције и имао је утисак да од Београдске конференције „никада нису тако одлучно брањени и формулисани принципи и основни правац политике несврстаних“.³⁹ Званична Москва је била разочарана резултатима конференције. Непосредно пред саму конференцију, совјетска штампа је писала о „прекретници“ у основној оријентацији Покрета која ће се догодити на самиту и која ће потврдити његову „антиимперијалистичку оријентацију и снажније ослањање на социјалистичку заједницу“.⁴⁰ Сличне оцене о југословенској политици износило је и совјетско партијско руководство, инсистирајући на томе да Југославија мора на крају да одлучи да ли жели да води политику заједно са Совјетским Савезом и социјалистичким земљама или жели да се супротстави томе.⁴¹

Нова криза југословенско-совјетских односа је настала као резултат совјетске војне интервенције у Авганистану крајем 1979. Пошто је Југославија, која се ослањала на основне постулате своје ванблоковске политике, осудила совјетско војно ангажовање у Авганистану, као израз грубог мешања у унутрашње ствари земље и нарушавања њеног

37 АЈ, 837, I-2/75, Путовање Јосипа Броза Тита у СССР 16–22. маја 1979. године.

38 Tvrtko Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, (Zagreb: Fraktura, 2011), 227–230.

39 АЈ, 837, I-4-a/35, Титова изјава по повратку са Конференције.

40 АЈ, 837, I-4-a/35, Писање штампе у СССР-у.

41 Vladimir Petrović, *Titova lična diplomatija. Studije i dokumentarni prilozi*, (Beograd: ISI, 2010), 280–283.

суверенитета, квалитет југословенско-совјетских односа убрзо се погоршао.⁴² Зато је југословенска страна страховала да би Совјетски Савез могао да изврши војну интервенцију и у Југославији.⁴³ Страхови политичког, партијског и војног врха појачани су околностима у којима се актуелна криза поклопила са болешћу и смрћу Јосипа Броза Тита. Истовремено последице Самита несврстаних у Хавани нису дозволиле консолидацију Покрета несврстаних као главног југословенског спољнополитичког упоришта. Због тога су у земљи убрзане војне припреме. Постојао је страх да би совјетска страна могла искористити широку географску отвореност Југославије према суседним совјетским савезницима и покренути брзи војни напад. Појавио се проблем сличан оном из 1948. и 1968. Постојао је страх од совјетског војног напада, а југословенска армија је, у војнотехничком смислу, потпуно зависила од испорука савременог совјетског војног материјала. Због тога су стање југословенских оружаних снага и припреме за одбрану од могуће совјетске војне интервенције биле главне теме честих заједничких састанака југословенског војног државног и партијског врха. Свакодневне информације о болести Јосипа Броза и страх од сасвим извесног нарушавања међународног положаја земље заокупљале су пажњу југословенског руководства.⁴⁴

Стога је југословенско партијско руководство, у контактима са лидерима комунистичких партија Бугарске и Мађарске, посредно слало поруке совјетској страни које су имале за циљ да олакшају међународни положај земље. Активности су се посебно интензивирале након што су САД одбиле да Југославији дају потребне безбедносне гаранције. Ситуација се драстично изменила у време сахране Јосипа Броза, када је Леонид Брежњев лично пренео поруку совјетског вођства југословенском партијском врху да Совјетски Савез неће војно интервенирати у Југославији и да ће гарантовати безбедност југословенских граница. Непосредне совјетске гаранције довеле су до попуштања постојећих тензија у односима између Југославије и Совјетског Савеза

42 Т. Јakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 287–289.

43 М. Orlandić, *U predvečerje sloma*, 497–499.

44 АЈ, фонд 507, Савез комуниста Југославије (СКЈ), Политбиро/Председништво ЦКСКЈ (ППЦКСКЈ), III–264, Заједничка седница Председништва СФРЈ и Председништва ЦК СКЈ, 4.1.1980; АЈ, 507, III–265, Заједничка седница Председништва СФРЈ и Председништва ЦК СКЈ, 10.1.1980; АЈ, 507, III–266, Заједничка седница Председништва СФРЈ и Председништва ЦК СКЈ, 13.1.1980; АЈ, 507, III–267, Заједничка седница Председништва СФРЈ и Председништва ЦК СКЈ, 15.1.1980; АЈ, 507, Извршни комитет ЦКСКЈ (ИКЦКСКЈ), II–268, Заједничка седница Председништва СФРЈ и Председништва ЦК СКЈ, 17.1.1980; АЈ, 507, III–469, Заједничка седница Председништва СФРЈ и Председништва ЦК СКЈ, 18.1.1980; АЈ, 837, I–1/1046, Порука председника Републике Јосипа Броза Тита генералном секретару ЦК КПСС Л. И. Брежњеву и одговор генералног секретара Л. Брежњева председнику Републике Јосипу Брозу Титу (20. 2–1. 3.1980).

и утицале на побољшање односа између Југославије и држава чланица Варшавског пакта.⁴⁵

У тренутку смрти Јосипа Броза Тита, Југославија је била у специфичном међународном положају. Одласком Тита, који је био не само симбол, већ и творац југословенске спољнополитичке доктрине несврстаности, Југославија је остала без ауторитарног лидера који је имао неспоран углед у међународним односима. Тренутак његове смрти поклопио се са почетком совјетске интервенције у Авганистану. Страх да би Совјетски Савез на позадини новог таласа интервенционизма могао да угрози југословенску независност, захтевао је брзе реакције југословенске дипломатије. Иако је на совјетској страни на највишем нивоу ускраћена могућност интервенционизма и дата гаранција за очување југословенске независности, односи са Совјетским Савезом су и даље били веома напети због југословенске осуде совјетске политике у источној Европи (Пољска 1980–1982) и на Блиском истоку (совјетска интервенција у Авганистану). Покушаји Југославије да побољша односе са Совјетским Савезом, посебно на економском плану, били су неуспешни, док су на војном ишли по раније утврђеној динамици. Унутрашња економска криза изазвана високом стопом спољног дуга утицала је на убрзано приближавање Југославије САД и западним земљама. Односи са западним светом били су условљени југословенским захтевима за новим кредитима и економском помоћи. Западне земље су са своје стране очекивале од Југославије унутрашње економске реформе, реформе политичког система и подизање нивоа људских права. Југославија није могла у потпуности да испуни те захтеве, што је довело до честих неспоразума са западним светом. Односе са западним земљама закомпликовала је неспремност Југославије да се потпуно дистанцира од Совјетског Савеза. Југословенски концепт политике несврстаних нашао се у кризи након конференције несврстаних земаља у Хавани и удаљавања Египта од Покрета несврстаних након мира у Кемп Дејвиду 1978. Ирачко-ирански рат је био сукоб у којем је Југославија прогласила неутралну позицију. Брзо развијене билатералне економске, политичке и војне везе са Ираком драстично су промениле позицију Југославије у несврстаном свету. У оквиру Покрета несврстаних, Југославија је свој углед и утицај заснивала на снажном Титовом наслеђу, али је њена позиција била драстично лошија у односу на ранији период. Ослабљена на унутрашњем политичком и економском плану, Југославија је брзо губила своје некадашње спољнополитичке позиције.

---

45 РГАНИ, ф. 80, о. 1, д. 936, л. 7–19, Запись беседы Генерального секретаря ЦК КПСС, Председателя Президиума Верховного Совета СССР Л.И. Брежнева с югославскими руководящими деятелями во время визита Л.И. Брежнева на похороны И. Броз Тито.

Ситуацију у којој се Југославија нашла у моментима ишчекивања Титове смрти помно су пратиле европске земље, настојећи да у транзиционом времену подрже опстанак југословенске заједнице. Рој Џенкинс, председник Европске комисије, дошао је у Београд 28. и 29. фебруара 1980. у име Европске економске заједнице с намером да закључи специјални споразум између Југославије и Брисела који је убрзо потписан. Био је то јасан сигнал да је Европска комисија спремна да помогне Југославију када Тита више не буде било. У том циљу је Европска комисија затражила да се дискусије Европског парламента о Југославији привремено ограниче, што је Емилио Коломбо, председник Европског парламента, одобрио. Југославија је у тим моментима имала неколико јаких ослонаца међу девет кључних европских земаља, од којих су посебно биле активне Италија, Француска и Немачка. Извештаји из Брисела о току промена у Београду нису били посебно критични, иако је за то било разлога.⁴⁶ Цене енергената су расле на међународном тржишту, продуктивност југословенских предузећа била је све лошија и све мање конкурентна, кредити су долазили на наплату почетком 80-тих, инфлација је почела да нарушава стабилност југословенског система, што је јасно говорило о кризи југословенске заједнице, али и опадајућем међународном значају СФРЈ.

---

46 Benedetto Zaccaria, „The European Community and Yugoslavia in the Late Cold War Years 1976–1989”, in: *Disintegration and Integration in East-Central Europe 1919 – Post-1989*, editor Wilfried Loth (Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 2014), 273–277.

Sources and Literature

Arhiv Jugoslavije: Fond 507, Savez komunista Jugoslavije; Fond 837, Kabinet predsednika Republike.

Gromyko, Andrey A. *Pamyatnoe*, II. Moskva: Politizdat, 1988. (Russian Cyrillic)
Orlandić, Marko. *U predvečerje sloma. Sjećanja jugoslovenskog ambasadora u Moskvi 1979–1982*. Podgorica: Pobjeda, 2002.

Aleksandrov-Agentov, Andrei M. *Ot Kollontai do Gorbacheva*. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniia, 1994. (Russian Cyrillic)

Bogetić, Dragan, Aleksandar Životić. *Jugoslavija i Arapsko-izraelski rat 1967*. Beograd: ISI, 2010.

Bogetić, Dragan. *Jugoslovensko-američki odnosi u doba bipolarnog detanta 1972–1975*. Beograd: ISI, 2015.

Cherniaev, Anatolii S. *Moya zhizn i moe vremya*. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniia, 1995. (Russian Cyrillic)

Dimić, Ljubodrag. „Pogled iz Beograda na Čehoslovačku 1968. godine”. *Tokovi istorije*, br. 3–4/2005, 205–232.

Dimić, Ljubodrag. *Između istoka i zapada. Jugoslavija, velike sile i pitanje bezbednosti u Evropi 1945–1975*. Beograd: Filip Višnjić, 2022.

Dobrynin, Anatolii. *Sugubo doveritelno. Posol v Vashingtone pri shesti prezidentakh SShA 1962–1986. g.* Moskva: Avtor, 1997.

Jakovina, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zagreb: Fraktura, 2011.

Pelikan, Jan. *Yugoslavie a Pražsko jaro 1968*. Praha: Univerzita Karlova, 2008.

Petrović, Vladimir. *Titova lična diplomatija. Studije i dokumentarni prilozi*. Beograd: ISI, 2010.

Zaccaria, Benedetto. „The European Community and Yugoslavia in the Late Cold War Years 1976–1989”. u: *Disintegration and Integration in East-Central Europe 1919 –Post-1989*. Urednik Wilfried Loth, 264–283. Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 2014.

Zubok, Vladimir. *Neudavshaiasia imperiia: Sovetskii Soiuz v kholodnoi voine ot Stalina do Gorbacheva*. Moskva: ROSSPEN, 2011. (Russian Cyrillic)

Životić, Aleksandar. „The Soviet Union and Yugoslav-Italian Détente (1968–1973)”, u: *Italy and Tito’s Yugoslavia in the Age of International Détente*. Urednik Massimo Bucarelli, 37–49. Berlin: Peter Lang, 2015.

Životić, Aleksandar. „Jugoslavija, Irak i arapski svet 1959–1979”. u: *Jugoslovensko-irački odnosi 1955–1979*. Urednik Miladin Milošević, XI–XXXVI. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2015. (Cyrillic)

Životić, Aleksandar. „Rapprochement between the Balkan and Korean Peninsula. Yugoslavia and Democratic People’s Republic of Korea

(1970–1980)”. u: *Korean Peninsula – Traditions, Culture, Historical perspectives*. Urednik: Kim So Young, 98–106. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 2017.

Summary

Aleksandar Životić

NEW DIRECTIONS OF YUGOSLAVIA'S FOREIGN POLICY (1971-1980)

Abstract: The lightning war in the Middle East in 1967, the rapid defeat of the Arab countries and the dysfunctionality of the Non-Aligned Movement in terms of protecting its members from external aggression, and then the ineffectiveness of the movement in terms of helping the Arab world, as well as the Soviet intervention in Czechoslovakia in 1968, pointed to Yugoslav diplomacy that Soviet interventionism was established on the European political stage. Fearing for their own national security, the Yugoslav leadership opted for a policy of expanding the existing basis of foreign policy by strengthening the concept of European security and creating new partnerships in the Middle and Far East.

Keywords: Yugoslavia, diplomacy, Middle East, Far East, Soviet Union, Iraq, Afghanistan, North Korea

After the normalization of mutual relations that took place in early 1969, Yugoslavia and the Soviet Union gradually overcame the consequences of the crisis caused by the Yugoslav condemnation of the Soviet military intervention in Czechoslovakia. The following decade was marked by the comprehensive development of interstate, inter-party and military ties. It was close and extensive cooperation in the field of economic exchange that was especially developed. The new crisis happened as a result of Soviet military intervention in Afghanistan in late 1979. Since Yugoslavia, which relied on the basic postulates of its non-aligned policy, condemned Soviet military engagement in Afghanistan as an expression of gross interference in the internal affairs of a country and violation of its sovereignty, the quality of Yugoslav-Soviet relations soon deteriorated. That is why the Yugoslav side feared that the Soviet Union could initiate a military intervention in Yugoslavia as well. Fears of political, party and military leaders were heightened by the circumstances in which the current crisis coincided with the illness and death of Josip Broz Tito. At the same time, the consequences of the Non-Aligned Summit in Havana did not allow the consolidation of the Non-Aligned Movement as the main Yugoslav foreign policy stronghold. For that reason, accelerated military preparations were made in the country. There was a fear that the Soviet side could take advantage of Yugoslavia's broad geographical openness to neighboring Soviet allies and launch a swift

military attack. Therefore, the Yugoslav party leadership, in contacts with the leaders of the communist parties of Bulgaria and Hungary, indirectly sent messages to the Soviet side aimed at facilitating the country's international position. Activities intensified especially after the US had refused to provide Yugoslavia with the required security guarantees. The situation changed at the time of Josip Broz's funeral, when Leonid Brezhnev personally conveyed to the Yugoslav party leadership that the Soviet Union would not intervene militarily in Yugoslavia and that it would guarantee the security of the Yugoslav borders. Immediate Soviet guarantees led to the relaxation of existing tensions in relations between Yugoslavia and the Soviet Union and produced the improvement of relations between Yugoslavia and the Warsaw Pact member states.